

Beslag op het aandeel van een echtgenoot-deelgenoot in een eenvoudige gemeenschap

Prof. mr. A.J.M. Nuytinck

HR 19 december 2008, LJN: BG1816 (mrs. J.B. Fleers, O. de Savornin Lohman, A.M.J. van Buchem-Spapens, A. Hammerstein en W.D.H. Asser; A-G mr. F.F. Langemeijer)

Invordering; executoriaal beslag van Ontvanger op onroerende zaken die in eigendom toebehoren van belastingsschuldige en zijn echtgenote tezamen; beslag op aandeel van deelgenoot.

De feiten¹

De Ontvanger van de Belastingdienst Rijnmond (hierna: de Ontvanger) heeft ter zake van belastingsschulden van de man beslag gelegd op een aantal onroerende zaken waarvan de man eigenaar is, alsmede op een tweetal onroerende zaken waarvan de man eigenaar is tezamen met zijn echtgenote (hierna: de vrouw).

Het geding in feitelijke instanties²

De man en de vrouw hebben de Ontvanger in kort geding gedagvaard voor de rechtbank Rotterdam en onder andere gevorderd dat de voorzieningenrechter alle door de Ontvanger gelegde beslagen in verband met de voorlopige aanslagen inkomstenbelasting over 2002 en 2003 ten name van de man zal opheffen, althans de Ontvanger zal veroordelen om de beslagen op te heffen en te doen doorhalen in de openbare registers.

De voorzieningenrechter heeft de vorderingen van de man en de vrouw afgewezen. Het Haagse hof heeft in hoger beroep het vonnis van de voorzieningenrechter bekrachtigd. Met betrekking tot het beslag op de twee onroerende zaken waarvan de man en de vrouw beiden eigenaar zijn, heeft het hof het volgende overwogen.³

5. Grief XI strekt ten betoge dat het beslag op de panden waarvan de vrouw mede-eigenares is, geen doel treft omdat de Ontvanger slechts beslag had mogen leggen op het aandeel van de man en de vrouw. Ook deze grief is vergeefs voorgesteld. Het is evident dat de Ontvanger in casu slechts het aandeel van de man in beslag kon nemen en in beslag heeft genomen. Dat niet expliciet in het beslagexploot is vermeld dat de man voor 1/2° deel eigenaar van de litigieuze onroerende zaken is, betekent niet dat de man en de vrouw stellen dat het desbetreffende beslag per ommekeer opgeheven, dan wel nietig verklaard dient te worden.

(...)

9. Grief XV strekt ten betoge dat de rechter ten onrechte, want in strijd met het bepaalde in artikel 505 Rv, geoordeeld heeft dat tijdige betekening aan de vrouw van (afschriften van) het proces-verbaal van inbeslagneming van de twee onroerende zaken waarvan zij mede-eigenares is, geen nietigheid van de beslagen op die onroerende zaken tot gevolg heeft gehad. Hieromtrent wordt als volgt overwogen.

9.1 De grief faalt. Zoals in rechtsoverweging 5 reeds is overwogen, heeft de Belastingdienst, nu in casu slechts de man (en niet de vrouw) de belastingsschuldige is, slechts het aandeel van de man (en niet het aandeel van de vrouw) in de eigendom van de litigieuze twee panden in beslag kunnen nemen (en genomen). Nu voorts de strekking van de regeling van artikel 505 Rv is bewerkstelling van externe werking van het gelegde beslag en bescherming van de beslaglegger tegen rechtshandelingen van de beslagsschuldenaar (de man), valt niet in te zien waarom betekening ook aan de vrouw, wier aandeel in de eigendom niet in beslag is genomen en (derhalve) door executie (zonder haar medewerking) niet aan haar kan worden ontnomen, op straffe van nietigheid ook had behoren plaats te vinden.

Beoordeling van het middel door de Hoge Raad

De Hoge Raad beoordeelt het door de man en de vrouw tegen het arrest van het hof gerichte cassatiemiddel in zijn onderdelen I en III als volgt.⁴

1 Ontleend aan punt 3.1 (onder *Beoordeling van het middel*) van het arrest van de Hoge Raad.

2 Ontleend aan punt 1 (onder *Het geding in feitelijke instanties*) en punt 3.1 (onder *Beoordeling van het middel*) van het arrest van de Hoge Raad.

3 Ik heb de door het hof gebruikte aanduidingen

'eiser', 'eiseres' en 'eisers' telkens vervangen door 'de man', 'de vrouw' en 'de man en de vrouw'.

4 Ik heb de door de Hoge Raad gebruikte aanduidingen 'eiser', 'eiseres' en 'eisers' telkens vervangen door 'de man', 'de vrouw' en 'de man en de vrouw'. Voorts heb ik in rov. 3.2.1 de twee door

de Hoge Raad specifiek met de plaatselijke aanduiding, de kadastrale aanduiding en de grootte omschreven onroerende zaken vervangen door 'een tweetal onroerende zaken'.

3.2.1 Blijkens het desbetreffende door de man in het geding gebrachte proces-verbaal van executoriaal beslag op onroerende zaken is ten laste van de man beslag gelegd op een tweetal onroerende zaken.

3.2.2 Ook voor een executoriaal beslag als het onderhavige geldt hetgeen de Hoge Raad in zijn arrest van 30 maart 2001, nr. C99/184, NJ 2002, 380, heeft overwogen ten aanzien van het daar aan de orde zijnde conservatoir beslag, te weten:

‘(...) Het aandeel van een deelgenoot in een gemeenschap is een vermogensrecht van andere aard dan de eigendom van tot de gemeenschap behorende zaken.

(...)

Uitgangspunt moet zijn dat bij het leggen van het beslag wordt gespecificeerd op welk vermogensrecht het wordt gelegd. Bij de executie zal het daarbij te verkopen goed immers moeten zijn gespecificeerd. Het proces-verbaal van beslaglegging dient mede ertoe vast te leggen welk goed van de schuldenaar uiteindelijk zal worden verkocht. Niet kan worden aanvaard dat een beslag, dat blijkens het proces-verbaal is gelegd op een niet aan de schuldenaar toebehorend recht op een goed, zou kunnen worden gewijzigd in beslag op een wel aan de schuldenaar toebehorend recht op dat goed.’

3.2.3 Onderdeel I, dat gericht is tegen rov. 5 van het hof, slaagt, omdat het oordeel van het hof dat de Ontvanger slechts het aandeel van de man in beslag heeft genomen, hetzij blijkt geeft van een onjuiste rechtsopvatting, hetzij niet begrijpelijk is gemotiveerd. Het eerste is het geval indien dat oordeel berust op een miskening van hetgeen hiervóór in 3.2.2 is overwogen. Indien het hof dat niet heeft miskend, is het bedoelde oordeel zonder nadere, door het hof niet gegeven, toelichting niet begrijpelijk in het licht van de inhoud van het proces-verbaal van beslaglegging.

3.3 Onderdeel III is gericht tegen rov. 9.1.

Voor zover het onderdeel is gegrond op het uitgangspunt dat het beslag mede op het aandeel van de vrouw in de betrokken onroerende zaken is gelegd, mist het feitelijke grondslag, omdat het bestreden oordeel berust op het uitgangspunt dat slechts op het aandeel van de man beslag is gelegd.

Voor zover het onderdeel van dit laatste uitgaat, faalt het eveneens, omdat het hof met juistheid heeft geoordeeld dat art. 505 Rv slechts betekening (van een afschrift van het proces-verbaal van inbeslag-neming) aan de geëxecuteerde voorschrijft en dit niet meebrengt dat, indien beslag is gelegd op het aandeel van de geëxecuteerde in een onroerende zaak, tevens betekening moet geschieden aan de mede-eigena(a)r(en) daarvan.

3.4 De overige klachten van het middel kunnen evenmin tot cassatie leiden. Zulks behoeft, gezien art. 81 RO, geen nadere motivering nu de klachten niet nopen tot beantwoording van rechtsvragen in het belang van de rechtseenheid of de rechtsontwikkeling.

De beslissing van de Hoge Raad

De Hoge Raad vernietigt het tussenarrest van het Haagse hof van 19 oktober 2006 en het eindarrest van dit hof van 8 februari 2007. Hij verwijst het geding naar het Amsterdamse hof ter verdere behandeling en beslissing. Ten slotte veroordeelt hij de Ontvanger in de kosten van het geding in cassatie.

Noot

1 Inleiding

In deze noot besteed ik vooral aandacht aan de huwelijksvermogensrechtelijke aspecten van deze zaak. Beslag- en executierechtelijk brengt het arrest van de Hoge Raad namelijk niets nieuws, nu hij in rov. 3.2.2 zijn beslissing van 2001⁵ herhaalt. Het verschil is alleen dat het in 2001 om een conservatoir beslag ging, terwijl in 2008 een executoriaal beslag aan de orde was.⁶ Bovendien ging het in 2001 om een door echtscheiding ontbonden huwelijksgemeenschap, terwijl in 2008 een echtscheiding niet aan de orde was en de echtgenoten – zeer waarschijnlijk (zie punt 2 hieronder) – niet in de wettelijke gemeenschap van goederen waren gehuwd, maar tussen hen slechts een eenvoudige gemeenschap bestond.

2 Het huwelijksvermogensregime van de echtgenoten

Het huwelijksvermogensregime van de echtgenoten in de onderhavige zaak heb ik niet kunnen achterhalen. Ik neem echter aan dat de echtgenoten niet in de wettelijke gemeenschap van goederen (art. 1:93 e.v. BW) waren gehuwd, maar dat tussen hen slechts een eenvoudige gemeenschap (art. 3:166 e.v. BW) bestond. A-G Langemeijer merkt in zijn conclusie op dat de Ontvanger ten laste van de man beslag heeft gelegd op een viertal onroerende zaken, die de A-G vervolgens concreet aangeeft met hun plaatselijke aanduiding, waaraan hij toevoegt dat de twee door hem als laatste genoemde onroerende zaken in mede-eigendom toebehoren aan de man en zijn echtgenote, ieder voor de helft.⁷ Dit zegt evenwel nog niets over het huwelijksvermogensregime. Even verderop vermeldt de A-G dat het hof heeft geoordeeld dat de Ontvanger slechts het aandeel van de man in de onroerende zaken in beslag kon nemen, waaraan de A-G toevoegt dat uitwinning van goederen van enige huwelijksgoederengemeenschap (art. 1:95 en 96 BW, zo nodig in verbinding met art. 1:122 BW) in dit geding niet aan de orde is gesteld.⁸ Dit laatste is een belangrijk punt. Als de echtgenoten in dit geval in de wettelijke gemeenschap gehuwd zouden zijn geweest, zou de Ontvanger geen beslag op het aandeel van de man in de desbetreffende onroerende zaken hebben kunnen leggen, simpelweg omdat er geen aandelen in de afzonderlijke tot de huwelijksgemeenschap behorende goederen zijn te onderscheiden. Zo bepaalt artikel 1:95 lid 1 BW dat voor een schuld van de echtgenoot, die in de gemeenschap is gevallen, zowel de goederen der gemeenschap als zijn eigen goederen kunnen worden uitgewonnen. Het gaat in geval van een gemeenschapsschuld dus om uitwinbaarheid van gemeenschapsgoederen in hun geheel en niet om uitwin-

5 HR 30 maart 2001, NJ 2002, 380 (LISV; concl. A-G E.M. Wesseling-van Gent; m.nt. H.J. Snijders). Drie raadsheren die het arrest van 2008 hebben meegewezen, hebben ook het arrest van 2001 meegewezen, te weten de raadsheren Fleers, Hammerstein en De Savornin Lohman.

6 Zie voor algemene regels betreffende executie en executoriaal beslag op allerlei verschillende soorten van goederen de art. 430-584r Rv, alsmede voor algemene bepalingen betreffende ‘middelen tot bewaring van zijn recht’ en conservatoir beslag op allerlei verschillende soorten van goederen de

art. 700-770c Rv.

7 Conclusie A-G F.F. Langemeijer, punt 1.1.3 en voetnoot 2.

8 Conclusie A-G F.F. Langemeijer, punt 2.1 en voetnoot 10.

baarheid van aandelen in deze goederen. Artikel 1:96 lid 1 BW bepaalt dat ook voor een schuld van een echtgenoot, die niet in de gemeenschap is gevallen, in beginsel de goederen der gemeenschap kunnen worden uitgewonnen. Ook in geval van een privéschuld gaat het dus om uitwinbaarheid van gemeenschapsgoederen in hun geheel en niet om uitwinbaarheid van aandelen in deze goederen. De Wet aanpassing wettelijke gemeenschap van goederen⁹ brengt hierin geen wijziging blijkens artikel 1:96 leden 1 en 2 BW (nieuw). Sterker nog: niet alleen in de afzonderlijke tot de gemeenschap behorende goederen zijn geen aandelen te onderscheiden, maar ook in de gemeenschap als geheel zijn naar mijn mening¹⁰ geen aandelen te onderscheiden, maar ik voeg hieraan onmiddellijk toe dat over dit laatste geen *communis opinio* bestaat. Er zijn immers zowel voorstanders als tegenstanders van de zogenaamde ‘breukdelengemeenschap’ aan te wijzen.¹¹ Ook de Hoge Raad heeft zich in 1988¹² – mijns inziens per ongeluk (ik heb destijds de beschikking van de Hoge Raad, althans wat dit punt betreft, ‘a slip of the pen’ genoemd) – uitgesproken vóór deze breukdelengemeenschap door het volgende te overwegen.

De langstlevende, die vóór het overlijden van de erflater reeds voor de helft tot elk goed van de gemeenschap gerechtigd was, wordt door dat overlijden ingevolge de hier bedoelde testamentaire boedelverdeling¹³ voor het geheel tot elk goed gerechtigd.

Ik ben van oordeel dat pas na ontbinding van de huwelijksgemeenschap aandelen zijn te onderscheiden (art. 1:99 en 100 jo. art. 3:189 lid 2 jo. art. 3:166 lid 2 BW). Overigens zou ook na ontbinding van de huwelijksgemeenschap geen beslag kunnen worden gelegd op het aandeel van de ene echtgenoot in een tot de ontbonden huwelijksgemeenschap behorend goed afzonderlijk zonder toestemming van de andere echtgenoot (art. 3:190 lid 1 BW), waarover meer hierna onder punt 5. Ik kan mij in deze procedure bijna niet voorstellen dat de advocaten van beide partijen over aandelen van een echtgenoot in afzonderlijke goederen spreken, terwijl er sprake zou zijn van het bestaan van de wettelijke gemeenschap. Daarom acht ik het zeer waarschijnlijk dat hier slechts sprake is geweest van een eenvoudige gemeenschap.

3 Beslag op het aandeel van een deelgenoot in een eenvoudige gemeenschap

Een schuldeiser kan uiteraard beslag leggen op het aandeel van zijn schuldenaar-deelgenoot in een eenvoudige gemeenschap, maar niet op het gehele gemeenschappelijke goed, ook niet indien er maar één andere deelgenoot is en deze de echtgenoot van de schuldenaar is. Het aandeel van een deelgenoot in een gemeenschap is immers

– in de woorden van de Hoge Raad (rov. 3.2.2) – een vermogensrecht van andere aard dan de eigendom van tot de gemeenschap behorende zaken. De hier bedoelde bevoegdheid van de schuldeiser kan worden gebaseerd op artikel 3:175 lid 3, eerste volzin, BW, volgens welke bepaling de schuldeisers van een deelgenoot zijn aandeel in een gemeenschappelijk goed kunnen uitwinnen. Daartoe behoort uiteraard ook de bevoegdheid tot beslaglegging op dit aandeel. Een schuldeiser die een opeisbare vordering op een deelgenoot heeft, kan er op grond van artikel 3:180 lid 1, eerste volzin, BW ook voor kiezen verdeling van de gemeenschap te vorderen, doch niet verder dan nodig is voor het verhaal van zijn vordering.

Komt het uiteindelijk tot executie van een aandeel in een gemeenschappelijk goed, dan is de schakelbepaling van artikel 437 Rv van belang: hetgeen omtrent de executie van een goed is bepaald, is van overeenkomstige toepassing op de executie van een beperkt recht op of een aandeel in een zodanig goed. Een soortgelijke schakelbepaling komt men in geval van conservatoir beslag tegen in artikel 707 Rv: hetgeen is bepaald omtrent conservatoir beslag op een goed, is van overeenkomstige toepassing op conservatoir beslag op een beperkt recht op of een aandeel in een zodanig goed. Beide formeelrechtelijke wetsartikelen doen denken aan de materieelrechtelijke schakelbepalingen van de artikelen 3:96 en 98 BW, namelijk als het gaat om de levering van een aandeel in een goed, die in artikel 3:96 BW wordt gelijkgeschakeld met de levering van dat goed, en als het gaat om de vestiging, de overdracht en de afstand van een beperkt recht op een goed, die in artikel 3:98 BW worden gelijkgeschakeld met de overdracht van dat goed. Uit het feit dat beslag- en executierechtelijk bezien voor een aandeel in een goed uiteindelijk dezelfde rechtsregels gelden als voor dat goed zelf, mag evenwel niet worden afgeleid dat beslag mag worden gelegd op een geheel goed, terwijl de schuldenaar slechts tot een aandeel in dit goed is gerechtigd. Terecht herhaalt de Hoge Raad in het arrest van 2008 (rov. 3.2.2) zijn beslissing van 2001 dat specificatie noodzakelijk is: men moet weten op welk vermogensrecht van de schuldenaar het beslag wordt gelegd en welk goed van de schuldenaar uiteindelijk zal worden verkocht. Conversie van een beslag op een niet aan de schuldenaar toebehorend recht op een goed in een beslag op een wél aan de schuldenaar toebehorend recht op dat goed behoort terecht niet tot de mogelijkheden.

4 Beslag op het aandeel van een deelgenoot in een bijzondere gemeenschap

Een schuldeiser kan ook beslag leggen op het aandeel van zijn schuldenaar-deelgenoot in een bijzondere gemeenschap als bedoeld in artikel 3:189 lid 2 BW. Op grond van artikel 3:191 lid 1 BW kan ieder der deelgenoten in begin-

9 *Kamerstukken I* 2008/09, 28 867, A, p. 3 (gewijzigd voorstel van wet van 18 september 2008).

10 *WPNR* 1989-5925, p. 445-446 en *WPNR* 1990-5945, p. 42-43. In mijn opvatting spelen de tekst van de art. 1:95 lid 1 en 96 lid 1 BW en die van art. 63 Fw

een belangrijke rol ter ondersteuning van mijn standpunt dat noch in de afzonderlijke tot de gemeenschap behorende goederen, noch in de gemeenschap als geheel aandelen zijn te onderscheiden.

11 Ik verwijs naar de verschillende door Van Mou-

rik genoemde auteurs in M.J.A. van Mourik en A.J.M. Nuytinck, *Personen- en familierecht, huwelijksvermogensrecht en erfrecht*, Studiereeks Burgerlijk Recht, deel 1, Deventer: Kluwer 2006, nr. 113, voetnoot 36.

sel over zijn aandeel in de gehele gemeenschap beschikken en kunnen zijn schuldeisers een zodanig aandeel uitwinnen. Het enige voorbehoud dat de wetgever in dit verband maakt, is dat uit de rechtsverhouding tussen de deelgenoten anders kan voortvloeien.

5 Beslag op het aandeel van een deelgenoot in een tot een bijzondere gemeenschap behorend goed afzonderlijk

Een schuldeiser kan geen beslag leggen op het aandeel van zijn schuldenaar-deelgenoot in een tot een bijzondere gemeenschap behorend goed afzonderlijk zonder toestemming van de overige deelgenoten. Dit vloeit voort uit artikel 3:190 lid 1 BW. Mét deze toestemming is een dergelijke beslaglegging dus wél mogelijk.

Het geval wil dat de Hoge Raad precies drie weken vóór het onderhavige arrest een belangrijke uitspraak over de betekenis van laatstgenoemde bepaling heeft gedaan.¹⁴ Men zou bijna geneigd zijn het arrest van 28 november 2008 *Turfschuur II* te noemen met een reminiscentie aan het beroemde arrest van de Hoge Raad van 1969.¹⁵ Het arrest van 28 november 2008 betreft de beschikkingsbevoegdheid van een deelgenoot ten aanzien van zijn aandeel in een gemeenschappelijk goed in geval van ontbreken van de in artikel 3:190 lid 1 BW bedoelde toestemming. Kort gezegd komt het oordeel van de Hoge Raad hierop neer, dat het verbod van laatstgenoemde bepaling niet verder strekt dan zijn ratio verlangt. Ik citeer de cruciale passage van het arrest (rov. 3.4).

3.4 Het hof heeft in rov. 4.4 met juistheid vooropgesteld dat de regel van art. 3:190 lid 1 BW blijkens de wetsgeschiedenis ertoe strekt het een deelgenoot onmogelijk te maken zonder toestemming van de overige deelgenoten de gemeenschap in een aantal kleinere gemeenschappen op te lossen waardoor de oorspronkelijke deelgenoten telkens tegenover andere medegerechtigden komen te staan, hetgeen een verdeling van een gemeenschap zou kunnen bemoeilijken. Het heeft vervolgens geoordeeld dat in de bijzondere omstandigheden van het onderhavige geval, waarin het tussen partijen nog slechts gaat om de verdeling van één onroerende zaak, perceel nr. 1, terwijl moet worden aangenomen dat de verdeling van de overige (roerende en onroerende) zaken niet wordt bemoeilijkt doordat eisers ter zake van de verdeling

van perceel nr. 1 met een andere deelgenoot worden geconfronteerd, aan eisers geen beroep toekomt op het ontbreken van hun toestemming. Daarbij heeft het hof kennelijk geoordeeld dat in de bijzondere omstandigheden van dit geval aan het verbod om over een aandeel in bedoeld perceel te beschikken de grondslag is komen te ontvallen, nu het verbod van art. 3:190 lid 1 BW niet verder strekt dan zijn ratio verlangt. Deze oordelen geven geen blijk van een onjuiste rechtsopvatting (vgl. HR 14 november 1969, NJ 1970, 283) en zijn voor het overige verweven met een waardering van de omstandigheden die feitelijk en niet onbegrijpelijk is. Voor zover eisers zich erop beroepen dat voor de wijze van verdeling tussen deelgenoten ook de persoonlijke aspecten van belang (kunnen) zijn, en dat de daarbij door de rechter te verrichten belangenafweging anders (nadeliger) kan uitvallen indien een deelgenoot tegenover een andere (opvolgende) deelgenoot staat dan de oorspronkelijke medegerechtigde, kan dat betoog hun niet baten aangezien art. 3:190 niet de strekking heeft een deelgenoot in dat belang te beschermen. Op het voorgaande stuit het onderdeel af.

Enerzijds lijkt de door het hof (rov. 4.4) aan het verbod van artikel 3:190 lid 1 BW gegeven en door de Hoge Raad (rov. 3.4) overgenomen uitleg wel erg soepel, maar anderzijds benadrukt de Hoge Raad tot driemaal toe dat dit specifieke, concrete geval naar het oordeel van het hof deze uitleg rechtvaardigt (tweede volzin: 'in de bijzondere omstandigheden van het onderhavige geval'; derde volzin: 'in de bijzondere omstandigheden van dit geval'; vierde volzin: 'een waardering van de omstandigheden die feitelijk en niet onbegrijpelijk is'). In een dergelijk geval kan de Hoge Raad uiteraard niet veel meer doen dan het cassatieberoep tegen dit oordeel van het hof verwerpen, hetgeen hij dan ook heeft gedaan.

6 Ten slotte

Over de gemeenschap in het algemeen is al veel geschreven.¹⁶ Er is echter nog geen studie beschikbaar over de onderlinge verhouding tussen het huwelijksvermogensrecht, het algemene vermogensrecht en het burgerlijk procesrecht, in het bijzonder het beslag- en executierecht. Het gaat hier om een heel boeiende materie, zoals ook uit het hier becommentarieerde arrest blijkt. Gelukkig wordt deze leemte binnenkort opgevuld met de verschijning van een Rotterdams proefschrift.¹⁷ ■

12 HR 9 september 1988, NJ 1989, 239 (*erven Van der Kammen*; m.nt. W.M. Kleijn; WPNR 1989-5925, p. 445-446, m.nt. A.J.M. Nuytinck).

13 De Hoge Raad bedoelt de ouderlijke boedelverdeling van de art. 4:1167 e.v. BW (oud), de voorlooper van de wettelijke verdeling van de art. 4:13 e.v. BW.

14 HR 28 november 2008, LjN: BG0973 (concl. plv. P-G C.L. de Vries Lentsch-Kostense).

15 HR 14 november 1969, NJ 1970, 283 (*Turfschuur*;

concl. A-G Berger; AA 1970, p. 463-468, m.nt. W.C.L. van der Grinten).

16 Zie onder anderen S. Perrick, *Gemeenschap, schuldeisers en verdeling. Beschouwingen over titel 3.7 van het nieuw Burgerlijk Wetboek* (diss. Nijmegen), Zwolle: W.E.J. Tjeenk Willink 1986, H. Wammes, *De gemeenschap naar komend recht. Enige beschouwingen over de afdelingen 3.7.1 en 3.7.2 NBW* (diss. Nijmegen), Deventer: Kluwer 1988, W.H. van Hemel, *Beschikken over een aan-*

deel in een gemeenschap, een rechtsvergelijkende studie (diss. Groningen), Deventer: Kluwer 1998 en Asser-Perrick 3-IV, *Goederenrecht. Gemeenschap*, Deventer: Kluwer 2007 met verdere literatuurverwijzingen op p. XII-XVII en passim.

17 Zie M.L. Tuil, *Verdelingsbeslagen. Een studie naar het deelgenotenbeslag en het maritaal beslag* (diss. Rotterdam), Den Haag: Boom Juridische uitgevers (BJu) 2009, te verdedigen op 17 april 2009 (promotoren: A.I.M. van Mierlo en A.J.M. Nuytinck).